

Heller Ágnes

Hegedűs D. Géza Márai Sándor szerepében*

A cím nem pontosan írja le azt, ami a Vígszínház Házi Színpadán történik. Hegedűs D. Géza nem Márai szerepét mondja el meggyőzően, hanem ő maga Márai Sándor. Ő az a 48–50 éves férfi, aki nagyon szeretett hazáját elhagyni készülni, vagy már el is hagyta. Ő az, aki elsiratja a magyar műveltséget, a magyar polgárságot, ahogy az európai műveltséget és polgárságot is. Ő az, aki egy világvégéről, a polgári világ elpusztulásáról vagy inkább önpusztításáról beszél. Azaz Hegedűs D. nem „játsszik”, hanem gyászbeszédet mond egy mindmáig behatolatlan sír felett.

Ezért volt szerintem hiba a különben kitűnő forgatókönyvíró részéről az előadás végére egy másik Márai írást, a *Halotti beszédet*, Hegedűs D. szájába adni. Inkább Márainak a könyv 121. oldalán olvasható lezáró önvallomásával kellett volna a monológot befejezni. Hiszen ez a tényleges „befejezés”. Milyen meggyőzően mondta volna el Hegedűs D. Márai sorait: „Meg kellett tudnom egy napon, hogy ebben a forradalmi világban éppen nekem, a megvetett polgárnak »szerepem« van: az a humanista gondolatvilág, melynek szellemében nevelkedtem, melynek műveltségében és szellemében éltem, melynek szellemi és erkölcsi örökségét magaménak érzem, én soha megtagadni nem tudom.”

A „gyázmunka” befejezetlen volt, s azóta is befejezetlen. A halott, akit Márai gyászol, nem por és hamu, hanem egy sírjában nyugodni nem tudó történet, Magyarország és Európa története 1938-tól 1948-ig. Hegedűs D. Géza megidézi a Márai Sándor nevű tanút, az ő nevében, az ő alakjában, az ő szavaival tesz most számunkra tanúbizonyságot a magyar múltból, arról a történeletről, történelemről, mely mindmáig temetetlen maradt.

Sok elmélet született a színészetéről, de egyik sem illik Hegedűs D. játékára. Diderot a színész para-

doxonjáról írt tanulmányában arról elmélkedik, hogy minél kevésbé azonosul a színész a szerepével, annál hitelesebben tudja előadni. Hamlet arról a színészelemről elmélkedik, akinek könnybe lábad a szeme, mikor Hekuba fájdalmáról beszél, holott semmi köze sincs Hekubához. Hegedűs D. játszott ilyen szerepeket is igen meggyőzően, holott feltehetően semmi köze nem volt, mondjuk, Julius Caesarhoz. De ehhez a Márai szöveghez Hegedűs D. Gézának nagyon is köze van. Ez az ő szövege, ha nem is az ő tapasztalata.

Fotók: Székárosy Zsuzsa

Hegedűs D. Géza nem élt 1938-ban, nem érezhette azt a megrázkódtatást, amit Máraiból az a mondat, hogy „a népszavazás elmarad”, kiváltott. Ő nem találkozott a Bátyasétányon Teleki Pállal, sem egy külföldi látogatáskor Bárdossy Lászlóval. Ő nem élte át a magyar zsidóság megalázását, meghurcolását, elpusztítását. Ő nem volt ott, mikor Kassát a bécsi döntés következtében „visszacsatolták”. Márai arról tanúskodik, amit ő maga érzett, látott, gondolt, tapasztalt. A szöveg a magyar kul-

* Márai Sándor: *Hallgatni akartam* (monológ). Színpadra alkalmazta: B. Török Fruzsina. Előadja: Hegedűs D. Géza. Zene: Tallér Zsófia. Dramaturg: Radnóti Zsuzsa. Rendező: Marton László. Bemutató: 2016. szeptember 10., Vígszínház, Házi Színpad.

turális emlékezet egy igen ritka, ritkán őszinte, ritkán önvizsgáló dokumentuma.

Márai krónika formában előadott vallomása azonban nem a régmúlt emlékezetét, hanem a jelen múltjának emlékezetét hordozza. A magyar jelen múltjáról van benne szó. Hegedűs D. Géza jelenének múltjáról. Addig temetetlen a múlt, ameddig hat a jelenben. S addig hat a jelenben, amíg temetetlen. Hegedűs D. nem Hekubát siratta, aki oly régen élt, s akihez semmi személyes köze nincsen, hanem a jelen múltját. A magyar kultúrát, a magyar műveltséget, a magyar újságírást, s különösen a magyar – s nemcsak magyar – vakságot.

Olyan őszinteséggel, mint ahogy Márai saját koráról, saját szeretett népéről beszélt, azóta is kevés olyan magyar ember beszélt, akinek ennek a hazának a sorsa drága, bukása, züllése fájdalmas. Aki erről beszél, az a máról is beszél. Hegedűs D. a máról beszélt. Ő volt Márai Sándor itt, a jelenben, a színpadon, aki bennünket siratott, és bennünket vádolt.

Hegedűs D. Márai tapasztalatait beszéli el, ő a tanú. Az első jelenettől kezdve, mikor a színpad sar-

kában elmondja a kezdő sorokat, azt, hogy nem szabad, mert nem tud hallgatni. Márai az elbeszélés jelenéből tekint vissza a múltba, azt beszéli el, érzékelteti, hogy mit és hogyan tapasztalt akkor, amikor valamit tapasztalt. Ugyanakkor a történet tragikus vége felől értelmezi ezeket a tapasztalatokat. Mikor például arról beszél, hogy az antibolsevizmus olyannyira elvakította az angol és francia politikusokat, hogy nem akarták észrevenni a náci veszélyt, ő persze már tudta, hogy csak a nácik indította háború következtében foglalhatta el a Szovjetunió egész Kelet-Európát. Bárdossy kivégzésekor tanúsított bátorsága sem menti fel a volt miniszterelnököt – Márai szerint – a felelősség alól a magyar katasztrófa előidézéséért.

Hegedűs D. remekül érzékelteti, hogy kétféle időben tartózkodik együtt és egyszerre: az elbeszélés idejében és az elbeszélő idejében. A krónika, az elbeszélő, Márai/Hegedűs D. melankolikus, gyakran nosztalgikus, gyakran ironikus hangja egyes csúcspontokon átúszik a vád, a kétségbeesés, a harag és a szégyen hangszíneibe. Így például a Kassába való bevonulás és a hotelben szerzett tapasztalat elbeszélésében. A könyvben hosszabban előadott narratíva frappánsan jelenik meg ebben az egy epizódban. Hegedűs D. Géza mindig azokban a jelenetekben vált hangot, mikor Márai egy sorsfordító személyes tapasztalatot beszél el, vagy amikor a magyar jellem, gondolkozásmód, szellem lealacsonyodásán háborog.

A szégyen. Márai a magyar szégyenről beszél, és magyarként szégyelli magát. Nem menteget, nem szépít, felelősséget vállal. Ezt teszi Hegedűs D. is, ezt teszi – ha csak az előadás alatt is, ha csak az előadás hatása alatt – a közönség is. Mert a közönség számára sem Hekubáról van szó, hanem rólunk. Rólunk, azokról a mai magyarokról, akik mentegetik a múlt vakságát, bűneit, lealacsonyodását, s ezzel életben tartják, megismételhetőkké teszik és meg is ismétlik. Rólunk, a vakokról, akik abban a hitben élünk, hogy mégiscsak rendben megy minden, hogy valami csak lesz, míg ránk nem dől a ház.

Hegedűs D. nemegyszer bebizonyította, hogy nemcsak jó színész, de nagy színész is. A monológ a nagy színész főpróbája. Hegedűs már korábban is kiállta ezt a próbát, akkor, amikor Camus remekművét, *A pestist* adta elő (a szó szoros értelmében) ugyanezen a színpadon. Most megint bizonyított. Mikor Márai nevében nem Hekubáról, hanem a kis claudiusokról és a még kisebb poloniusokról mesél. S az elkerülhető balsorsról, melyet Magyarországnak a claudiusok és poloniusok miatt mindaddig sosem sikerült elkerülnie.